

CUMHURİYET'in SAĞLIK POLİTİKALARI ve NEO-LİBERAL ÇIKMAZ

*AÇIK OTURUM, ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE DERNEĞİ
14 Mart 2022, Ankara (Zoom)*

A composite image featuring a portrait of Mustafa Kemal Atatürk on the left, looking upwards and to the right. To his right is a large, waving Turkish flag. The background is dark. The text is overlaid on the image.

*Beni Türk Hekimlerine
Emanet Ediniz...*

Mustafa Kemal Atatürk

- Prof. Dr. Nusret Fişek'in (1914-1990)
Cumhuriyet Dönemi
Sağlık Politikaları sınıflandırması
- Prof. Dr. Ahmet Saltık'ın
Cumhuriyet Dönemi
Sağlık Politikaları sınıflandırması

CUMHURİYET'İN BAŞINDAN GÜNÜMÜZE SAĞLIK POLİTİKALARI

- 1920-1923 : Savaş sonrası yapılanma
- 1923-1946 : Temel mevzuatın geliştirildiği “dikey örgütlenme” dönemi (Dr. Refik Saydam)
- 1946-1960 : Sağlık kurumları sayılarının artırıldığı ve merkezden yönetimin başladığı; tıp meslekleri yasalarının oluşturulduğu dönem (Dr. Behçet Uz)
- 1960-1980 : Sağlık evleri, Sağlık Ocakları, ilçe ve il hastaneleri olarak yapılanma dönemi (*Sosyalleştirme*)
- 1980-2002 : Kuramsal reform çalışmalarının yapıldığı dönem
- 2003-2011 : “Türkiye *Sağlıkta Dönüşüm* Programı” dönemi

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, “Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011)”, s. 43.

Genel Değerlendirme Sonucu

Sınıflandırmamız

- 1920-1923 Milli Mücadele Dönemi
- 1923-1946 Dr. Refik Saydam Dönemi;
(Temel mevzuatın geliştirildiği “dikey örgütlenme” dönemi)
- 1946-1960 Dr. Behçet Uz Dönemi
- 1961-1980 Prof. Dr. Nusret Fişek
(Sağlıkta Sosyalleştirme) Dönemi
- 1980-2002 Neoliberal Sisteme Hazırlık Dönem
- 2003-2022 Sağlıkta Dönüşüm (Neoliberal)
Dönemi

SAĞLIK NEDİR ?

- **Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlığı, "Yalnızca hasta ya da engelli olmama durumu değil; bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik durumu"** olarak tanımlamaktadır.
- Dünya Sağlık Örgütü Anayasasının başlangıcında **"İrk, din, politik inanç, ekonomik ve sosyal durum ayırımı yapılmaksızın her insanın olanaklı olan en yüksek düzeyde sağlık standardından yararlanması temel haklardan biridir."** denmektedir.

SAĞLIK HİZMETLERİ NEDİR ?

Sağlık hizmeti üç aşamalı bir hizmettir.

1-“insan sağlığının korunması,

koruyucu hekimlik hizmetleri,

2-sağlığın bozulması halinde tedavi edilmesi,

tedavi hizmetleri

3-tam olarak iyileşmeyenlerin rehabilitasyonu
(engellilerin işe alıştırılması ve verimliliklerinin artırılması) amacıyla yapılan planlı çalışmaların tümü” olarak tanımlanabilir.

- **Koruyucu hizmetler 3** aşamalı bir hizmettir.
- **Birinci aşama**; kişiyi hastalıklardan korumadır. Bu aşılama ve çevreyi olumlu duruma getirerek yapılır.
- **İkinci aşama**, hastalıkların erken tanı ve sağaltımıdır (tedavisidir). **Tarama etkinlikleri**
- **Üçüncü aşama** ise **yinelemeleri** önlemektir. **Düzenli izlem..**

- **Sosyal tıbbın büyük kuramcısı**
Dr. Alfred Grotjahn (*Almanya, 1869-1931*)
- Sağlık hizmetlerini planlarken özellikle **insan gücü, tesis ve finansman** kaynakları sınırlı olan ülkelerde önceliklerin saptanmasında 3 ana kural önermiştir.
- 1-Toplum için en önemli hastalık **en sık görülen, en çok öldüren, en çok engelli bırakan ve en çok iş gücü yitiğine neden olan** hastalıktır.
- 2-**Koruma**, tedaviden üstündür ve önce gelir,
- 3-**En az kaynak** ile sonuç alınabilecek tasarımlara öncelik verilmelidir.

- Az gelişmiş ülkeler, çok önemli ve kısa zamanda denetim altına alınması gereken hastalıkları önleme amacıyla **tek işlevli örgütler (dikey)** kurmak zorunluğuu duymuşlardır.
- Bu ülkelerin tek işlevli örgüt kurmaları geçici önlem olarak değerlendirilmelidir.
- **Çok işlevli örgütlenme sistemine gidilmesi,** bir ülkenin olanakları, yaygın ana-çocuk sağlığı hizmeti geliştirecek düzeye eriştiği zaman ve özellikle kırsal bölgeler için zorunludur.

- **Dünya Bankası**, ülkeleri ekonomik kalkınmışlık durumlarına göre 4 ana kümeye ayırmaktadır.
- **Düşük** : Kişi Başına Yıllık Ulusal Geliri (**GSMH**) 1035 Doların altında olanlar
- **Düşük Orta** : 1036-4045 Dolar arası
- **Üst Orta** : 4046-12,535 Dolar arası
- **Üst**: 12,535 Dolar üstü geliri olanlar
- Ülkeler sağlık politikalarını ekonomik güçlerine göre belirlemek durumundadırlar.
- Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923'te kişi başına ulusal geliri 45 Dolardır!

1. Milli Mücadele Dönemi (23 Nisan 1920 - 29 Ekim1923)

-19 Mayıs 1919'da *Mustafa Kemal* ile birlikte Samsun'a çıkan ekibin içinde 3 doktor vardır:

1- Albay Dr. İbrahim Tali Öngören
(Sıhhiye Müfettişi)

2-Binbaşı Dr. Refik Saydam
(Sıhhiye Müfettiş Yard.)

3-Yüzbaşı Dr. Behçet Uz

4-Faik Aybars (Sıhhiye memuru)

- Milli Mücadele'nin en çetin günlerinde, daha Cumhuriyet kurulmadan, TBMM'nin açılmasından 10 gün sonra, 2 Mayıs 1920'de kabul edilen 3 sayılı yasa ile
- Sıhhiye ve Muavenatı İçtimaiye Vekâleti (**Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı**) kurulmuştur.
- TBMM Hükümetinin ilk Sağlık Bakanı **Dr. Adnan ADIVAR** olmuştur.
- Bu gelişmeler, **Atatürk'ün** sağlık hizmetlerine verdiği önemin bir göstergesidir.

- Ülkemizde sağlık hizmetlerinin Batılı ve çağcıl anlamda bir devlet görevi olarak ele alınması, Milli Mücadele döneminde başlar.
- **MUSTAFA KEMAL ATATÜRK;**

“Her ulus çocuklarının sağlıklı ve gürbüz olmaları için, yaşadıkları bölgenin sıhhî şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasî teşekküllerin en birinci ödevidir.” demiştir.

- ***“Efendiler, milletimizi tam asayiş halinde yaşatmak, öncelikli amacımız olduğu gibi, onun sağlığına dikkat etmek ve toplumsal acılarına çare bulmak da hükümetimizin görevidir.”***
(1 Mart 1922)

diyerek, sağlık hizmetlerinin devletin asıl görevlerinden olması gerektiğini belirtmiştir.

- Dr. Adnan (Adivar) Bey, 11 Mayıs 1920'den başlayarak, emrine verilen bir kâtip ve bir sağlık memuru ile çalışmaya başladı. ***(3 kişilik Sağlık Bakanlığı!)***
- Sağlık Bakanlığı kurulduğuda ülkemizde yalnızca **180 hekim** vardı.
- Milli Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gelen hekimlerle birlikte sayı artmaya başladı.

ÖRGÜTLENME

Merkezde

- 1- Hıfzıssıhha Dairesi,
- 2- Sicil Dairesi,
- 3- Muhasebe,
- 4- Evrak Kalemi kuruldu.

Taşrada

- a- İl Sağlık Müdürlükleri,
  - b- Hükümet Tabiplikleri,
  - c- Belediye Tabiplikleri,
  - d- Karantina Tabiplikleri,
  - e- Küçük Sıhhiye Memurlukları oluşturuldu.
- Bu dönemde Sağlık Bakanlığı, hızla örgütlenerek cepheden gelen yaralıların bakımına öncelik vermiştir.

- Ulus, işgal güçlerinin zulmü ve bulaşıcı hastalıkların pençesinde kıvrılırken, hain Damat Ferit Hükümeti de boş durmamıştır.
- Anadolu Türklüğüne İngiltere ve Yunanistan'dan daha büyük düşmanlık besleyen Damat Ferit,
- **Bahriye ve Harbiye** Nezaretlerine bağlı **hastaneleri kapatmıştır.**
- Haziran 1920'de alınan kararlar, Anadolu'ya her çeşit serum ve ilacın gönderilmesi yasaklanmış,
- İstanbul'dan çıkanların üzerlerinde silah ve bombalardan çok, ilaç aranmıştır.

- İstanbul hükümetinin bu kararı, hem savaş hukuku, hem de insanlık adına utanç vericidir.
- Mütareke döneminde Sivas'ta bulunan aşı laboratuvarı da kapatılmıştı.
- Sağlık Bakanı Adnan Bey'in çabalarıyla aşı üretimi yeniden başlamış ve 250 bin kişilik aşı üretebilecek duruma gelinmişti.
- 1922'de Sivas'ta beş milyon doz çiçek aşısı ile 537 kg kolera, 477 kg tifo aşısı üretildi.
- 250 kg Kinin (Sıtma ilacı) halka bedelsiz dağıtıldı.

- Türk Ordusu bir yandan düşmanla savaşıırken, bir yandan da hızla yayılarak **Orduyu sayı ve güç bakımından zayıflatan bulaşıcı hastalıklarla** mücadele ediyordu.
- Hastalıklarla verilen yitikler, muharebede verilen yitikleri geçmişti!
- Özellikle Tifüs (Lekeli humma) Orduda çok yaygındı.
- Savaş zamanında anestezi maddelerinin bulunamadığı zamanlar olmuş, askerlerin yaralı kol ve bacakları uyuşturulmadan kesilmek zorunda kalmıştır.
- Sağlık hizmetleri, Kurtuluş Savaşı'nın bu çok ağır koşulları altında yürütülmüştür.

2. Dr. REFİK SAYDAM DÖNEMİ :

Temel mevzuatın geliştirildiği “dikey örgütlenme” dönemi (1923-46)

- 30 Ekim 1923'te, İsmet Paşa tarafından kurulan, Cumhuriyet Hükümetinin ilk Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam seçilmiştir.
- 1925-1937 arasında aralıksız Sağlık Bakanlığı yapan Dr. Refik Saydam, 1939-42 arasında ülkemizin 4. Başbakanlığını da üstlenmiştir.
- 15 yıl hizmet vermiş ve çalışmalarıyla **“Çağdaş Türk sağlık sistemi”**ni kurmuştur.

1923 Yılında Genel Durum

- 1. Dünya Savaşı sonrasında bulaşıcı hastalıklar ülkenin dört bir yanına yayılmıştı.
- Savaştan yenilerek çıkan Osmanlı Devleti, bu salgın hastalıklara kalıcı çözüm yolları üretememiştir.
- Yıllarca süren savaşlar, üretim çağındaki nüfusun yok olmasına neden olmuş, halk sosyo-ekonomik olarak yıpranmıştı.

- *29 Ekim 1923 Cumhuriyet kurulmuş,*
30 Ekim 1923... **Mustafa Kemal Paşa,**
İsmet Paşa'yı Köşk'e davet ederek,
sağlık hizmetleri hakkında hazırlattığı raporlar çerçevesinde **şu bilgileri vermiştir:**
- “Yaklaşık 12 milyon nüfus, ortalama yaşam süresi 40 yıl, pek az kentte eczane var.
- Salgın hastalıklar insanlarımızı kırıyor.
- Üç milyon insanımız trahomlu. **Sıtma, Tifüs, Verem, Frengi, Tifo** salgın durumunda.
Bit(lenme) ciddi sorun.
- Nüfusumuzun yarısı hasta. Bebek ölüm oranı % 50'ye yakın.” diyerek dikkatini çekmiştir.

- Birçok bölgeye 1. Dünya Savaşı'nda ne doktor ne de sağlık memuru uğramış; ilaçlar yetersiz, hastane ve dispanser yoktu.
- Halkın sağlık durumu açısından, Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan miras, içler acısıydı.
- Cumhuriyetin ilk yılları, bu salgın hastalıklarla savaşım (mücadele) yol ve yöntemleri bulmakla geçmiştir.

1922-1923 SAĞLIK İNSAN GÜCÜ

	1922	1923
HEKİM	337	554
HEMŞİRE	--	4
SAĞLIK MEMURU VE DİĞER	434	560
EBE	--	136
ECZACI	--	69
Doktor başına düşen nüfus		19,860

1923'te Türkiye'de Sağlık Kuruluşları

Sağlık Kurumları	Sayı	Yatak Sayısı
Devlet Hastanesi	3	950
Belediye Hastanesi	6	635
Özel İdare Hastanesi	45	2,450
Özel, Yabancı ve Azınlık Hastaneleri	32	2,402
Toplam	86	6,437
Bu verilere göre	1920 hastaya bir yatak	düşmektedir.

- Devletin birincil görevi olarak kabul ettiği **koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik veren Atatürk'ün sağlık politikası,**
- Dr. Refik Saydam'ın bulaşıcı hastalıklarla savaşım deneyimiyle birleşerek, başarıyla, bir biçimde yaşama geçirilmiştir.
- Sağaltma (Tedavi) hizmeti, hükümetin öncelikli görevi olarak ele alınmamış, daha çok özel idarelere ve belediyelere yol gösterici olunmuştur.

1923-1946 Dönemi

Sağlık Politikasının 4 Temel İlkesi

1. Sağlık hizmetlerinin plan ve programı ile yönetiminin tek elden yürütülmesi,
2. Koruyucu hekimliğin merkezi yönetimin, tedavi edici hekimliğin ise yerel yönetimlerin hizmet alanı olarak ayrılması,
3. Sağlık insan gücü ihtiyacını karşılamak üzere tıp fakültelerinin cazibesinin artırılması,
4. **Sıtma, Frengi, Trahom, Verem, Cüzzam** gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele programlarının başlatılması

- Koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini kırsal kesime götürebilmek için 2 yöntem kullanıldı:
- **1.** Bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı “geniş bölgede tek amaçlı hizmet / **dikey örgütlenme**” (*vertikal*) modeli.
- Bu modele göre, *ağır toplumsal yaralar açan hastalıklara yönelik özgül örgütlenmeye gidilmiştir. Sıtma, Trahom, Frengi, Verem Savaş örgütlenmesi gibi*
- **2.** Koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin birlikte verildiği “**yatay örgütlenme**” (*horizontal*) dir.

Sağlık insan g¼c¼ yatırımları

- Bu politika çerçevesinde, 1924 yılında hekim gereksinimini karşılamak amacıyla *İstanbul Yatılı Tıp Öğrenci Yurdu* açıldı.
- Tıp eğitimini özendirmek ve yoksul gençlere okuma fırsatı vermek amacıyla, öğrencilerin yeme, içme, giyinme ve barınma gereksinimi Devletçe karşılandı.
- Ülkenin tek tıp fakóltesi olan *İstanbul Tıp Fakóltesi* desteklenerek olanakları artırıldı ve bin öğrenci alabilir duruma getirildi.

- Tıp Fakültesini bitiren doktorlara iki yıl zorunlu hizmet yükümü getirildi.
- Hekimlerin serbest çalışmaları yasaklandı.
- Koruyucu hekimlik hizmetlerini çekici kılmak için özendirici ücret politikası uygulandı.
- Bir sıtma savaş hekiminin aylığı vali aylığından çok, Trahom Savaş Teşkilatı Başkanının aylığı milletvekili aylığının 3 katıydı!

- 1924'te İstanbul'da **Sağlık Memuru Okulu** açılmış, aynı yıl **Sivas'ta** da **yatılı sağlık memuru okulu** eğitime başlamıştır.
- Hemşire, ebe yetiştirmek için Kızılay'ın hemşire okulu (**Hilal-i Ahmer Hastabakıcı**) 21 Şubat 1925'te 17 öğrenci ile öğretime başlamıştır.
- Aynı yıl İstanbul Tıp Fakültesi'nin ebe okulu açıldı.
- Dr. Refik Bey, **Darülfünun'da**, 1927'de kız öğrencilerinin Eczacı Mektebine alınmasını sağladı.
- **1930'da ilk 3 kadın eczacılarımız** bu okuldan mezun olmuştur.

- 1935'te Ankara'da ***Halk Sağlığı Okulu (Hıfzıssıhha Okulu)*** açıldı.
- 1938'de Konya'da ***köy ebe okulu*** açıldı.
- İlerleyen yıllarda ***Köy Enstitüleri*** programı içinde köy ebesi ve köy sağlık memuru yetiştirildi.
- Ne yazık ki ülkemizin göz bebeği olan bu okullar, sonraki yıllarda kapatıldı (1954, DP).
- Verilen teşviklerle, sağlık insan gücünde belirgin iyileşme sağlanmışır.

Türkiye'de Sağlık Personeli Sayısı 1923-1937

Yıllar	Doktor	Eczacı	Sağlık Memuru	Ebe	Hemşire	İdari personel
1923	554		560	136	4	
1926	966	122	797	163	-	267
1927	1,059	136	1,036	347	130	516
1928	1.078	126	1,059	377	130	572
1929	1,090	131	1,189	397	164	618
1930	1,189	127	1,268	400	202	553
1937	1391	137	1497	486	356	

Yıllar	Kurum sayısı	Hasta yatağı sayısı	1 yatağa düşen kişi sayısı
1923	86	6,437	1,920
1925	167	9,561	1,360
1930	182	11,398	1,260
1935	176	13,038	1,240
1939	198	14,383	1,240

Not: Kimi yıllardaki kurum ve yatak sayısında görülen azalma **Sağlık Merkezleri'nin sağlık birimlerine dönüştürülmesinden** kaynaklanmaktadır.

- 1924 yılı, Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık tarihi açısından bir milat kabul edilebilir.
- 1925'te 74 ilin 13'ünde Sağlık Müdürü ve 326 ilçenin 96'sında Hükümet Tabibi bile yoktu
- Doğu illerinde 135 ilçenin salt 24'ünde hükümet tabibi vardı. Öbür ilçelerde doktor yoktu!

- Yalnızca kâğıt üstünde görünen sağlık kuruluşları etkin duruma getirildi.
- 1925-29 yıllarında **İstanbul'da** üretilen Aşı ve Serumlar; **Kolera, Veba, Dizanteri, Gonokok, Tifüs, BCG, Difteri, Dizanteri, Tetanoz, Meningokok**
- İstanbul dışında erken Cumhuriyet döneminde aşı ve serum üretiminin en önemli merkezi **Sivas'tı**. Sivas'ta üretilen aşılar; **Kolera, Dizanteri, Tifus, Çiçek aşısı** idi.

- İllere örnek olmak üzere ilk olarak, 1924'te **Ankara, Diyarbakır, Erzurum ve Sivas** ta 4 Numune Hastanesi,
- 1936'da **Haydarpaşa**,
- 1946'da **Trabzon** Numune Hastaneleri açıldı.

- **Heybeliada Verem Senatoryumu**
1924'te 50 yatakla açılmış,
- Yalıtım (izolasyon) ve sağaltım (tedavi) için biri Haydarpaşa'da, öbürü İzmir'de 50 yataklı 2 hastane açılmıştı.
- **Muayene ve Tedavi evleri;**
Hastanesi olmayan yerlerde 1924'te her biri 5 yataklı olmak üzere 150; 1936'da ekolarak 5'er yataklı 20 muayene ve tedavi evi açılarak halka ücretsiz sağlık hizmeti verilmiştir.

- **Özel Hastaneler;** 1923'te 32 olan özel hastane sayısı giderek artmıştır. Özel girişim eliyle açılan hastaneler daha çok **göz, doğum, senatoryum ve cerrahi dallarında** hizmet veriyordu.
- **Özel idareye ait hastaneler;** 1923'te **45** ve yatak sayısı 2450 iken, giderek sayıları artmıştır.

- Tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetinin bir arada sunulması amacıyla,
- Muayene ve Tedavi Evlerinin işlevlerinden daha geniş işlevli sağlık merkezlerinin ilki, **Etimesgut Numune Dispanseri** 1930'da kurulmuştur.

- **Atatürk**, Etimesgut ve çevresindeki köylere koruyucu hizmetle birlikte sağaltım (tedavi) hizmeti götürecektir bir merkez kurulması önerisini getirmiştir.
- Bu, herkese ulaşılabilir, eşit, ücretsiz ve nitelikli sağlık hizmeti sunulması demektir.
- Bunun üzerine 1930'da açılan Numune Dispanseri, 1937'de "**sağlık merkezi**" olarak hizmet vermeye başlamıştır.
- 1937'de bu sağlık merkezini gezen **Atatürk**, sağlık hizmetini çağdaş görüşlere göre yürüten **Dr. Cemal Or'un** başarılı çalışmalarını övmüş ve örnek alınmasını istemiştir.

- 1961’de 224 sayılı “**Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirmesi Yasası**”yla birlikte “**Sağlık Ocağı**” adını almıştır.
- Bir an için 40 yıl ileriye yani 1977 yılına gidelim;
- DSÖ’nün 1977’de aldığı “**2000 yılında herkese eşit, ulaşılabilir, ücretsiz ve nitelikli sağlık hizmeti**” ilkeleri,
- 1961’de Türkiye’de, Nusret Fişek’in mimarı olduğu 224 sayılı yasa ile 17 yıl önce uygulamaya konmuştur.

- Bu kararın ardından, 1978’de, Kazakistan’ın başkenti Alma-Ata’da **Temel Sağlık Hizmetleri (TSH)** Konferansı toplanır.
- **“Sağlık hizmetleri toplumdaki herkese, onların kabul edebilecekleri biçimde bütüncül olarak verilmelidir. Koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici ve sağlığı geliştirici hizmetler birlikte, bir bütün olarak ele alınmalıdır.”** kuralı benimsemiştir.
- Benimsenen bu kural, **Türk Aydınlanma Devrimcilerinin** 40 yıl önce uyguladıkları modeldir.
- Elbette **Atatürk** ve devrimci hekim yoldaşları ile gurur duymak hakkımızdır.

Sağlık Sisteminin Örgütlenmesi İçin Çıkarılan Temel Yasalar

- Osmanlı Devleti döneminde sağlık mevzuatıyla ilgili ciddi bir çalışma olmadığı için **1923-38** arasında “**Sağlık Mevzuatı**” çalışmaları önemli yer tutmaktadır.
- **13 yılda** sağlık sisteminin kuruluş ve örgütlenmesi amacıyla Sağlık Bakanlığınca **50 yasa çıkarılmış ve 18 tüzük hazırlanarak** yürürlüğe konmuştur.
- Bu mevzuat, aynı zamanda **devletin sağlık alanındaki sorumluluğunun** çerçevesini de belirlemiştir.

Çıkarılan önemli Yasalar

- 1928'de “Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun (*Tıp Meslekleri ve Dallarının Uygulanmasına İlişkin Yasa (günümüzde yürürlükte dir)*) çıkarılarak, sağlık çalışanlarının yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir.

Hıfzısıhha Kurumu Yasası

- Bu yasa, **17 Mayıs 1928**'de Meclis'te kabul edilmiştir.
- Bu yasa ile Sivas ve Ankara'daki laboratuvarlar birleştirilerek, bilimsel araştırmalar için Sağlık Bakanlığının teknik bir birimi olarak **Hıfzısıhha Kurumu** oluşturulmuştur.

- **Hıfzıssıhha Kurumu,**
bütün biyolojik maddeleri
üretecektir.
- Kuruluşundan bir yıl sonra ürettiği serum miktarı, ülke gereksinimini karşılamaya yetmiştir.

- 1933'te **kuduz aşısı üretimine** geçilmiş, **çiçek aşısı üretimi** ülke gereksinimini karşılayacak düzeye gelmiştir.
- 1935'te Farmakoloji şubesi kurularak **yerli ilaç** üretimine, 1937'de **kuduz anti-serumu üretilmeye** başlanmıştır.
- Bu dönemde **Yunanistan'a, Suriye'ye, Irak'a tetanoz ve difteri** bağışık serumları, **Çin'deki kolera salgını** sırasında da (1938) bu ülkeye **bir milyon doz** (*bin Litre*) kolera aşısı başlanmıştır.

- 1947'de, **Biyolojik Kontrol Laboratuvarı** kurulmuş ve **Enstitü bünyesinde aşı istasyonu** açılmış, **deri içi BCG** aşısı üretimine geçilmiştir.
- 1948'de ülkemizde **ilk kez boğmaca** aşısı üretimine başlanmıştır.

- Yine 1948'de Viroloji ve Virüs Aşıları şubesi kurulmuştur.
- 1950'de İnflüenza Laboratuvarı, **Bölgesel İnfluenza Merkezi** olarak **Dünya Sağlık Örgütü**nce tanınmıştır
- Ne yazık ki, Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde **aşı üretimi 1998'de durdurulmuş,** **2011'de AKP iktidarınca tümüyle kapatılmıştır** (663 s. KHK ile).

Umumi Hıfzıssıhha Yasası

- 1930'da, **sağlık hizmetlerinin anayasası niteliğinde** olan 1593 sayılı “**Umumi Hıfzıssıhha Kanunu**” (*günümüzde yürürlüktedir*) çıkarılmış ve sağlık hizmetlerinde uygulamaların ilkeleri belirlenmiştir.
- Yürürlüğe giren Umumi Hıfzıssıhha Yasası, **koruyucu sağlık hizmeti anlayışı ile bir halk sağlığı hizmeti sunulması** hedefini gerçekleştirilmeye yöneliktir.

ÜNİVERSİTE REFORMU

- Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam, izlenen sağlık savaşımına yönelik eğitim verilmesi amacı ile Dar-ül Fünun'na yazdığı resmi yazıda;
- • **".. Lütfen, tıbbiyenin son sınıfında, bu gençlere bulaşıcı hastalıklarla savaşa ilişkin birkaç konferans veriniz.."** ricasında bulunur.
- Resmi yanıtla; **"Bizim vazifemiz, tıp tahsil ettirmektir.."** denilmiştir!

- Gösterilen direnç Atatürk'ü çok üzmüş; ***1933 Üniversite Reformu'nu hızlandırıcı etki yapmıştır.*** (Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip eliyle)
- 1933'te, Devrim karşıtı - molla kafalı Dar-ül Fünun kaldırılarak yerine **İstanbul Üniversitesi kuruldu.**
- Üniversite reformuyla, İstanbul Tıp Fakültesi ve öbür Fakülteler, Hitler faşizminden ülkemize sığınan **142 bilim insanının** da katkılarıyla, çağdaş, sorgulayıcı ve nitelikli eğitim vermeye başlamıştır.

Diş Tedavi ve Protez Hizmetleri

- 1933'te İstanbul Diş Hekimliği Okulu'nda bütün diş hekimliği derslerinin hocalık görevini yürüten, **Alman faşizminden** kaçarak ülkemize sığınan bilim insanlarından, **Prof. Dr. Alfret Kantoroviçz'in** yeri çok büyüktür.

Ana ve Çocuk Sağlığı Hizmetleri

- Ülkemizde ana-çocuk sağlığı konusunda hizmet, 1925'te Ankara ve Konya'da Doğum ve Çocuk Bakımevlerinin açılması ile başlamıştır.
- Ülkemizde bebek ölüm oranının, Cumhuriyetin ilk yıllarında bin canlı doğumda 300 dolayındaydı.
- Bu olumsuz tabloyu, büyük ölçüde **Köy Ebelerimiz** tersine çevirmişlerdir.

Özellikle **ebeler**.. At sırtında çok özverili hizmet sundular, dağ taş...

09.06.2014

www.afromatik.net

12

- **Köy ebeleri** birkaç aylık eğitimle kırsal kesime yollanıyordu.
- Özellikle doğumların kendi kendine ve ilkel koşullarda yapılmasının önlenmesine çaba gösteriliyordu.
- Nüfusun artması politikası (*pro-natalist politika*) benimsenmişti.
- 1927 sayımında nüfus 13,5 milyondur ve sayıca yetersizdi.
- Başta tarım olmak üzere, yoğun insan gücüne gerek vardı. Savaş sonrası nüfus **yaşlı-çocuk-kadı**ndı. Genç erkekler kırılmıştı..

Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş

- Bulaşıcı hastalıklarla savaş hizmetleri, Türkiye'de sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerinin ilk başarılı örnekleridir.
- Bulaşıcı hastalıklarla etkin savaşımın arka yüzündeki ögeler arasında;
- Dr. Refik Bey'in (Saydam) **Balkan Savaşlarında askeri hekim olarak görev yaptığı sırada 26 bin askerin kolera ve dizanteriden yaşamını yitirmesinden** duyduğu üzüntü ve bu süreçte edindiği deneyimler vardır.

SITMA

- 1924'te sıtma ile savaşım kararı alındı.
- Ankara'da 1923-24 yıllarında **sıtma salgını** görölmüş, sıtmanın girmediği ev kalmamıştır.
- İlk yıllarda Ankara'da Sıtma yayılması yüzünden, bütün Devlet Erkânı hastalanarak işinden kalmıştır.
- Babaharmanı bataklığı kurutulmuş
(*günümüzde bataklıklar ekolojik olarak korunuyor..*)
1924'te Ankara'da ilk geçici **sıtma savaşı** başlatılmıştır .

- **Prof. Dr. Lütü Aksu (1943), “Sıtma”** adlı kitabında durumu şöyle anlatır:
- “Hastalık 1924’te köylüleri tarlada ve yolda yerlere sererek harmanları yüzüstü bıraktırdı.
- *Halkın belki de yarısına yakını şiş karınları, soluk benizleri ve kocaman dalaklarıyla tarlalarına serilip kalmışlardı!*
- “**Mehmetçik” nöbette Sıtma nöbetine yenik düşüyordu!**
- Kasaba ve kentlerde varsıl - yoksul tüm halkı perişan etti **Sıtma** salgınları.

- Kıyı bölgelerinde 1924'te yapılan bir çalışmaya göre, halkın %90'nın sıtmalılı olduğu anlaşıldı.
- 1925-26 döneminde muayene edilen kişi sayısı 40 bin iken, 1929-1930 döneminde 986 bine ulaştı.
- 11 Merkezde birer sıtma dispanseri, **Adana'da yirmi yataklı bir Sıtma Hastanesi**, ayrıca 1928'de sıtma uzmanı hekim yetiştirecek **Sıtma Enstitüsü** kurulmuştur.
- Hatta kimi yerlerde okulları hastane gibi kullanmak zorunluluğu doğdu.

- Türkiye'nin sıtma savaşı, tarihin **bilinen en büyük sağlık** savaşımlarından biridir.
- Bu savaşta tam 17 milyon insan denetimden geğirildi, 5 milyonu tedavi edildi.
Halka 70 ton ***Kinin tableti ücretsiz*** dağıtıldı.
- Sıtma savaşı alanında yapılan incelemelerde, **doğum oranının** arttığı gözlemlendi

Trahom :

Trahomdan körlük oranı% 3,5 idi.

- Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda özellikle **Güney ve Doğu Anadolu'da** çok yaygın olan trahomla savaş için 1925'te özel örgüt kurulmuştur.
- Trahomlu sayısı 3 milyon kestiriliyordu.
- Güney Doğu-Doğu illerinde trahom sıklığının %40-90 arasında olduğu saptanmıştır.

- Gaziantep, Malatya, Mardin, Adıyaman ve dolayısı **KÖRLER DİYARI** diye anılıyordu.
- “**Trahom ilaçlayıcısı**” olarak yetiştirilen köylüler, mezralara dek erişerek Trahom tanısı koyuyor ve hastaların üst göz kapağının içini *kazıyarak* temizliyor, Tetrasiklinli göz pomadı uyguluyor ve hastalara ücretsiz veriyorlardı.
- Türkiye'nin Trahom Savaşını “***çıplak ayaklı sağlık emekçileri***” kazanmıştır.
- Verilen savaşım sonrası yeni hasta oranı % 70'ten %20'ye düşmüştür.

Frengi

- Frengi ile Mücadele Kanunu 1921'de çıkarılmıştır.
- Frenginin endemik olduğu **Kastamonu ve Bolu çevresinde** 1925'te özel örgüt kurularak, endemik bölgelerde tarama ve sağaltım (tedavi) hizmetleri geliştirilmiştir.
- İlk olarak Ankara ve İzmir'de, 1927'de "*Deri ve Tenasl Hastalıkları Tedavi Evi*" adıyla birer dispanser açıldı.

Tüberküloz (Verem)

- Türkiye'nin ilk verem hastanesi **Heybeliada Senatoryumu**, 15 kasım 1924'te **Atatürk'ün** buyruğu ile Heybeliada'da 16 yatakla açıldı.
- Zamanla yapılan ek binalarla 510 yatak düzeyine ulaştı.
- Ankara, Bursa ve İstanbul'da Verem Savaş Dispanserleri açıldı.

KUDUZ

- İstanbul'da "**Darülkelp Tedavihanesi**" adıyla bir köpek izlem ve iyileştirme (ıslah) evi vardı.
- Bu nedenle Anadolu'da birçok ölüme neden olan Kuduzu önlemek için, 1925'te Erzurum ve Sivas'ta, 1926'da Diyarbakır, 1927'de Konya'da, 1930'da İzmir'de ve 1953'te Elazığ'da **Kuduz sağaltım (tedavi) hastaneleri** açıldı.
- Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde ***yerli kuduz aşısı üretimi*** başladı.

- **Cumhuriyetin ilk 15 yılında** sağlık alanında yapılanlar incelendiğinde; kuşkusuz uluslararası ölçekte bir **sağlık devriminin** gerçekte bir *gerçekleştirildiği görülecektir.*
- *Toplum sağlığını hedef alan, her kesime ulaşan, parasız, eşit, nitelikli bir sağlık sistemi o dönemde kurulmaya ve verilmeye çalışılmıştır.*

- Tüm bu anlatılanlardan sonra, burada adını anamadığımız, Sivas Kongresi'nde (1919)
- *“Paşam! Manda fikrini siz kabul ederseniz, sizi de reddederiz!”* diyen, **Tıbbiyeli HİKMET'in** kararlılığıyla, (*İstanbul Tıbbiyesi, 3. sınıf öğrencisi*)
- Kurtuluş ve Kuruluş savaşımında gönülleri Vatan ve Millet sevgisiyle yoğrulmuş,
- Atatürk'ün Dışişleri Bakanı **Dr. Tevfik Rüştü Aras'a,**
- **Andımızın Yazarı, Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'e**
- Atatürk'ün sürekli yanında bulunan, Teşkilat-ı Mahsusa'dan **Dr. İbrahim Tali Öngören'e** bilerce selam olsun...

“Kendine Devrimin ve Devrimciliğin çeşitli ve yaşamsal görevler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde dikkatle durulacak milli davamızdır.

Çünkü **Cumhuriyet**; düşünsel, bilimsel ve bedensel bakımdan güçlü ve yüksek düzeyli koruyucular ister.”

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

(TBMM açış konuşmasından, 1935)

- *Biz Tıbbiyeliler,
Vatanımızı ve Milletimizi özümüzden çok seviyoruz.*
- **Vatandan başka aşk, milletimizden başka sevgili tanımadık.**
- **Hiçbir yere gitmiyoruz! Vatanımızı terk etmiyoruz!**
- **Gidecek olanlar biz değiliz...**

Hepinize saygı ve sevgilerimi sunuyorum. 14.03.2022

Dr. Arif Güvenir
Atatürkçü Düşünce Derneği
Genel Sekreter Yardımcısı

Kaynaklar...

1-Türkiye’de Erken Cumhuriyet dönemi Sağlık Hizmetleri, Prof. Dr. Ahmet Saltık

2-Prof. Dr. Nusret Fişek’in kitaplaşmamış yazıları-1 Sağlık Yönetimi

3-A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü dergisi sayı 34 Erzurum 2007

4-Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları (1923-1938) yüksek lisans tezi danışman Prof. Dr. Rahmi Doğanay, hazırlayan Halil İbrahim Aksakal Elazığ – 2011

5-Olgusal bir yapı olarak sağlık politikaları: 1920-1960 yılları arası Cumhuriyet döneminin tarihsel izleği- Gamze Nesipoğlu

6-Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020 haber bülteni (Sağlık Bakanlığı)

7-Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları-Alper Tunga Kökcü

8- *Doç. Dr. Halil Özcan, Başkent Üniversitesi Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi,*
hozcan@baskent.edu.tr

9-Neoliberal Politikaların Küresel Düzeyde Sağlık Üzerindeki Etkileri, *Yrd. Doç. Dr. Temmuz Gönç*

10-Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti’nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930), Süleyman Tekir

11-Türkiye **Sağlıkta Dönüşüm Programı** Değerlendirme Raporu (2003-2011), Sağlık Bakanlığı

12-Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2019 Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu-Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay.

13-Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Değerlendirme Raporu-2011, Sağlık Bakanlığı

14-Temel Sağlık Hizmetleri 1978-2018, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği

15- Yüzyıl Öncesinden Bir Bilge: Dr. İbrahim Refik Saydam: Prof. Dr. Esmeray Acartürk

16-*Milli Mücadele Döneminde Türk Ordusunda Sağlık Hizmetleri, Osman Gazi Üniversitesi TIP Dergisi*